

วิญญาณศรัทธาตามวิถีไทยในวิถีพุทธ

The Spirituality in the Buddhist way

ดร.ปริษา หวานหู^๑

บทคัดย่อ

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณตามวิถีพุทธนั้น เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ และต้องศึกษาในเชิงลึกและชัดเจนเพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดในหมู่ประชาชน แนวความคิดเชิงพรรณนาในพระพุทธศาสนา ควรแยกออกจากความเชื่อในพลังอำนาจจิตวิญญาณและความเชื่อโชคลาง โดยเฉพาะในโลกแห่งการวิวัฒนาการเทคโนโลยีที่มีความแปลกใหม่ ก้าวหน้าและทันสมัยอยู่เสมอ ผู้คนในสังคมไทย ควรศึกษาและเรียนรู้แห่งวิญญาณศรัทธาของตนๆ ให้ถูกต้องเสียใหม่ จะกลายเป็นคนที่พัฒนาและทันสมัย สัมกับการพัฒนาประเทศไทยไปสู่ยุคดิจิทัลและสังคมไทยยุค 4.0 หรือ 4.5 ในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: วิญญาณศรัทธา; วิถีไทยในวิถีพุทธ

Abstract

Beliefs about the spirit in the Buddhist way It is a matter that must be fully attained. And have to study in depth and clearly in order not to cause misunderstanding among the people descriptive concepts in Buddhism should be separated from beliefs in power, spirit, and superstition. Especially in the world of technological evolution to be new Progress and up to date people in Thai society should study and learn about one's own spirit and faith correct again will become a person who develops and modernizes In line with the development of Thailand towards the digital age and Thai society in the 4.0 or 4.5 era in the future

Keyword: The Spirit of Faith; Thai Ways in the Buddhist way

^๑ XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

บทนำ

ความเชื่อ (Beliefs) นั้น เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่อยู่กับสังคมไทยเป็นเวลานานแล้ว และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เชื่อว่า ความเชื่อเกิดขึ้นมาจากความคิดของมนุษย์ไม่ว่าสังคมไทยเราจะพูดคิดทำอะไรก็ตาม จะต้องมีความเชื่อที่เป็นตัวขับเคลื่อนการดำเนินชีวิตอยู่เบื้องหลังแทบทั้งสิ้น การเกิด ก็มีความเชื่อในเรื่องการเกิด การตายก็มีความเชื่อในเรื่องการตาย เช่น เชื่อว่า “คนตายแล้ว จะกลายเป็นวิญญาณล่องลอยไปไหนมาไหนได้” ตลอดถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน ก็มีความเชื่อต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องการปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ความเชื่อเรื่องการแต่งงาน ความเชื่อเรื่องการบวชลูกหลาน เป็นต้น ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นพฤติกรรมความเชื่อที่แอบแฝงอยู่กับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยทั้งนั้น

ความเชื่อจึงเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ที่มีมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตาหวด และมักเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีสงฆ์ เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งเร้นลับ หรือมองไม่เห็น และพิสูจน์ความจริงได้บ้าง พิสูจน์ไม่ได้บ้าง ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ที่บันดาลให้เขาเป็น ดีบ้าง ร้ายบ้าง หรือบางเหตุการณ์ก็เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่นว่า

**“ฝนตก พายุร้อง
น้ำนอง แผ่นดินไหว
อุทกภัย ไฟอุกกาบาต
ธรรมชาติวิบัติ”**

ปรากฏการณ์เหล่านี้ ล้วนเป็นที่มาให้เกิดความเชื่อต่อมนุษย์ทั้งนั้น มนุษย์จึงพยายามคิดและสร้างหนทางด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองไม่มีอันตรายจากปรากฏการณ์เหล่านั้น และคิดว่าสามารถนำความสุขมาให้กับตนเองได้ จึงมีแนวทางปฏิบัติที่กลายเป็นความ

เชื่อและมีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายที่เกิดขึ้น ตลอดถึงการเกิดขึ้นของศาสนาอีกด้วย

ดังนั้น ความเชื่อตามวิถีไทยในวิถีพุทธนั้น จึงเป็นเสมือนวัฒนธรรมของมนุษย์เรา ที่ได้สืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าความเชื่อบางอย่างจะเลือนหายไปบ้างตามยุคตามสมัย แต่ก็ยังเป็นความเชื่อที่คนรุ่นหลังจะไปลบหลู่กระทำให้เกิดความเสียหายได้ ซึ่งคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจมากนัก ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจากยุคลัทธิ ภูตผีปีศาจ เทวดา มาสู่ยุคสมัยใหม่ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวิทยาศาสตร์ และบนฐานแห่งเทคโนโลยีที่ทันสมัย หากสิ่งใดหาข้อพิสูจน์ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ คนรุ่นใหม่ก็มักจะมองว่าเป็นเรื่องไม่สมควรเชื่อ โดยเฉพาะเรื่องทางไสยศาสตร์ ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นเรื่องมงาย ลำหลัง จนกลายเป็นข้อโต้แย้งกับคนบางกลุ่มที่ยังเชื่อถือเรื่องนี้อยู่ว่า แท้ที่จริงแล้วความเชื่อของคนโบราณนั้นเป็นเพียงอุบายที่ผู้ใหญ่ใช้หลอกเด็ก หรือมาจากกลางบอกเหตุของสิ่งเร้นลับกันแน่ จึงทำให้ผู้คนในสังคมไทยปัจจุบัน

มีความคิดที่หลากหลาย

ความมกมายที่แตกต่าง

มีตัวอย่างที่สุดโต่ง

มีผลโยงอันแยกคาย

ดังนั้น ในทางกลางแห่งความทันสมัยที่หลากหลาย แต่ก็ยังมีความมกมายหรือความเชื่อเรื่องวิญญาณไม่เลือนหายไปจากความคิดของผู้คนในสังคมไทย แม้แต่น้อยเลย โดยที่เราที่รับรู้ ได้เห็นตามที่เป็นข่าวในทีวี ตามหน้าหนังสือพิมพ์ หรือตามสื่อต่าง ๆ ที่ได้สื่อให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องวิญญาณจากสำนักต่าง ๆ มีสำนักปุจฉาบ้าง มีสำนักพอบุ๊บ้าง หรือสำนักเจ้าแม่บ้าง เข้าองค์ทรงเจ้าบ้าง ผีบอกห่วยบ้าง บอกทรัพย์สมบัติบ้าง ให้ผู้คนทำโน่นทำนี่บ้าง ซึ่งจะสร้างความเป็นมงคลให้กับผู้ที่เชื่อได้ หรือบันดาลให้เกิดเหตุพิภพภัยต่อผู้ที่ไม่เชื่อลบหลู่บ้าง อย่างเช่นที่เป็นข่าวที่เกิดขึ้นที่จังหวัด

อุตรธานี ว่ามีชาวบ้านถูกผีปอบรังควาญ คร่ำชีวิตคนในหมู่บ้านไปแล้ว ๓ ราย โดยไม่ทราบสาเหตุแห่งการตาย แต่เชื่อกันว่าผีปอบเอาไปกิน จึงมีการเรียไร้เงินลงขันกันนิมนต์พระอาจารย์ที่เก่งในเรื่องของการปราบผีปราบวิญญาณมาทำพิธีขับไล่

ด้วยเหตุที่เป็นลึกลับคนไทยจึงผูกโยงกับโชคชะตา หวังว่าจะช่วยให้โชค ประสบกับความมั่งคั่งร่ำรวย ด้วยการเสี่ยงดวงซื้อหวย ล็อตเตอรี่ ที่เป็นธรรมเนียมของชาวบ้านไปแล้ว หากพบวัวสองหัว ปลิวพญานาค วัวหน้าคน ปลาไหลเผือก ตุ๊กแกทอยหัว จะถูกนำไปตีเลขเด็ดทันที ทั้งยังมีเครื่องรางของขลังช่วยนำพาชีวิตประสบโชคอีกด้วย

ความเชื่อเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงมีความผูกพันกับชีวิตของคนไทย ตั้งแต่เกิดจนตาย เราจะได้เห็นความเชื่อหลายอย่างของคนโบราณบอกไว้ เช่น ห้ามเคาะจานข้าว เพราะจะเป็นการเรียกวิญญาณที่พนजर ห้ามกวาดบ้านกลางคืน ห้ามตัดผมวันพุธ จะแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ออกรถ ต้องถือฤกษ์ดีเป็นมงคล

อีกความเชื่อหนึ่ง เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องของวิญญาณพญานาคที่ป่าคำชะโนด ซึ่งก็เป็นชาวอีกที่กครีกโครม มีคนไปกราบไหว้หลวงปู่ศรีสุทโธกันมากมาย ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นดินแดนพญานาค มีวิญญาณสิงสถิตอยู่ที่ป่าแห่งนี้ โดยเฉพาะมีเรื่องเล่าที่มีวิญญาณผีจางหน้ไปให้ผีดู ก็เกิดขึ้นที่ป่าคำชะโนดนี้เหมือนกัน โดยเชื่อกันว่ามีบริษัทหนึ่งเร่งแห่งหนึ่ง ถูกว่าจ้างจากใครคนหนึ่งให้ไปฉายหนังกลางแปลงในหมู่บ้านวังทอง ด้วยเงิน ๔,๐๐๐ บาท แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องฉายจบแค่ตี ๔ ของวันใหม่ และให้ออกจากหมู่บ้านก่อนฟ้าสางและห้ามหันหลังกลับมามอง ว่ากันว่าบรรยากาศฉายหนังเป็นไปอย่างเงียบเฉียบ ไม่มีเสียงหัวเราะ เอะอะ แม้แต่ร้านขายของกินของใช้ ร้านขายบุหรีก็ไม่มีให้เห็น เรื่องราวของผีจางหน้ จึงสะท้อนศรัทธาความเชื่อในดินแดนแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี คนอีสานจะเรียกว่า “ผีบังบด”

หรือบ้างก็ว่าเป็น “เมืองลับแล” ซึ่งเป็นดินแดนที่ผู้คนไม่สามารถมองเห็นได้ทั่วไป นอกเสียจากว่าจะมีอะไรมาคลใจให้มองเห็นเท่านั้น

เรื่องที่ยกมาเล่าให้เห็นทั้ง ๒ ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณของผี วิญญาณของพญานาค ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในโลกยุคปัจจุบัน อันผูกยึดโยงกับวิถีชีวิตไทยไปเสียแล้ว ถึงแม้ว่าการพัฒนาการทางสังคมจะเจริญก้าวหน้าไปเพียงไรก็ตาม

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องลึกลับ เป็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผี วิญญาณ ตามความเชื่อของปัจเจกบุคคล ที่ไม่ว่าโลกจะก้าวพัฒนาทางด้านวัตถุเทคโนโลยีสักเพียงใด เราก็ยังพบว่าคนไทยให้ความสำคัญกับเรื่องเหล่านี้อยู่ไม่มากก็น้อย ผีที่เอ่ยมาย่างต้นจะมีตัวตนจริงหรือไม่ตาม แต่ก็ยังมีกลุ่มคนอีกหลายคนยังคงความเชื่อเหล่านี้ไว้ไม่เสื่อมคลาย

ความหมายของคำว่า “ความเชื่อ”

ที่น้ามาดูถึงความหมายของความเชื่อกันบ้างว่าแต่ละคน แต่ละสำนักแห่งปราชญ์ เขามีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ อย่างไรบ้าง ซึ่งความเชื่อ (Beliefs) นั้น มีความหมายที่หลากหลาย และกินความพอสมควร แต่อย่างไรก็ตาม มีผู้รู้ และนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะด้วยกัน เช่น

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (Belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม

โซคراط ไสยเวทต่าง ๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ปาเขา เป็นต้น

ความเชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้ใจ นับถือ และในลักษณะคล้ายกันนี้ มานิต มานิตเจริญ กล่าวถึงความเชื่อหมายถึง เห็นจริงด้วย วางใจ ไว้ใจ มั่นใจ และนับถือ

อนึ่ง พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ ๒ นัยด้วยกัน คือ

๑. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งได้ว่าเป็นความจริง การยอมรับเช่นนี้โดยสารถัดละสำคัญแล้ว เป็นการรับเชิงพุทธิปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะท้อนใจเข้ามาประกอบร่วมด้วยความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในบุคคลซึ่งอาจจะเป็นพื้นฐานสำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้น

ความเชื่อ อาจจะมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานจากความเคยชินนั้น จากการนึกกู้อาเอง หรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดความเข้าใจไขว้เขวก็ได้ เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหาความเชื่อแปลกวิถดการก็ได้ คนเราอาจจะกระทำการอย่างแข็งขันจริงจังหรืออย่างบ้าคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่า ๆ กับที่ทำได้ด้วยความเชื่อที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม การกระทำที่ชั่วร้ายปัญหาใด ๆ ก็ตาม ย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่ด้วยเสมอ แต่สติปัญญาเองนั้นอาจใช้มาทดสอบความเชื่อและตรวจดูความสมบูรณ์ถูกต้องพื้นฐานความเชื่อนี้ได้

๒. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่า เป็นจริงโดยที่ยังมิได้พิสูจน์ได้โดยวิธีการของวิทยาศาสตร์ จากคำจำกัดความต่าง ๆ ข้างต้น จึงพอสรุปความหมายของความเชื่อไว้ว่า “ความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับต่าง ๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม

ความเชื่อเรื่องวิญญาณตามวิถีไทย

การที่จะเข้าใจเรื่องวิญญาณให้ถ่องแท้ นั้นก็ต้องบอกว่า วิญญาณตามแนวไหน ตามทัศนะอย่างไร จึงจะเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกัน และก่อนที่จะไปทำความเข้าใจเรื่องวิญญาณนั้น ขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับหัวข้อเรื่อง (บทความ) ลักนิตก่อน เพื่อให้เข้าใจเป้าหมายที่ตรงกันของคำว่า “วิญญาณ”

ตามหัวข้อบทความที่ชื่อว่า “**วิญญาณศรัทธาตามวิถีไทยในวิถีพุทธ**” ในที่นี้ ผู้เขียนขอแยกออกเป็น ๒ ส่วน โดยส่วนแรกนั้น วิญญาณศรัทธาตามวิถีไทย ก็หมายความว่า ความเชื่อเรื่องวิญญาณตามวิถีชีวิตของสังคมไทย กับส่วนที่ ๒ ก็คือ วิญญาณศรัทธาตามวิถีพุทธ ก็หมายความว่า ความเชื่อเรื่องวิญญาณตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งความเชื่อทั้ง ๒ อย่างนี้ มีความหมายและความเข้าใจที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

ที่นี้คำว่า “วิญญาณ” ตามความเชื่อของสังคมไทยนั้น คืออย่างไร ก็คือการที่ผู้คนในสังคมไทยเชื่อว่า วิญญาณ ก็คือ ผี หรือ ผีคือวิญญาณ ที่มาจากคนที่ตายไปแล้ว แต่ยังไม่ได้ไปผุดไปเกิด หรือยังไม่ได้ไปสถิตที่ใดที่หนึ่ง เทียบล่องเหินเดินอากาศได้ ล่องลอยไปได้ทั่วแล้วก็มองไม่เห็น หรืออาจจะมองเห็นได้สำหรับคนที่มีจิตอ่อนที่สุด เป็นจิตของสิ่งมีชีวิต ที่สามารถออกจากร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ที่ตายแล้ว เพื่อไปเกิดยังร่างกายใหม่ ๆ ได้เรื่อยไป อีกทั้งวิญญาณหรือผีนั้นยังมีความรู้สึกนึกคิด เหมือนกับตอนที่ยังไม่ตายอีกด้วย สามารถที่จะเข้าถึงสิ่งต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เกิดอาพาธแก่คนที่ยังไม่ตายได้ เห็น หรือได้รับรู้ นี่คือการเชื่อเรื่อง “วิญญาณ” โดยทั่วไปที่คนส่วนใหญ่เชื่อกัน

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องจิตหรือวิญญาณตามทีกล่าวมา เป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมานาน แต่แท้จริงแล้วไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนา เพราะความเชื่อหรือความเข้าใจเรื่องวิญญาณตามสังคมไทยที่กล่าวมานั้น ถ้าพิจารณาดูแล้วเป็นความเชื่อที่ตรงกับ ความเชื่อเรื่องวิญญาณศาสตร์ของฮินดูหรือพราหมณ์มากกว่า เพราะคำสอนของศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์เชื่อว่า วิญญาณหรือจิตของมนุษย์เราเป็นอัตตา ที่เขาเรียกกันว่าเป็น ผี หรือ เจตมุต หรือ กายทิพย์ หรือชีวะ เป็นต้น ที่สามารถออกจากร่างกายที่ตายไปแล้วได้ ซึ่งอิทธิพลจากความเชื่อนี้เองที่ทำให้เกิดความเชื่อเรื่อง **สวรรค์บนฟ้า นรกใต้ดิน พระอินทร์เทวดา นางฟ้า พระพรหม** รวมทั้งเรื่องกรรมชนิดข้ามภพข้ามชาติอีกด้วย ซึ่งถ้าพิจารณาตามความเชื่อที่ว่านี้ ก็หมายความว่า สังคมไทยเรา โดยส่วนมากแล้ว มีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณดังที่กล่าวมา ซึ่งเป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดและสืบต่อกันมาจากผู้ที่มีความเข้าใจในเรื่องของวิญญาณที่เป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านทั่ว ๆ ไป แล้วก็ถ่ายทอดกันมาจนเป็นความเชื่อที่เข้าใจว่านี่คือวิญญาณ ที่เข้าใจถูกต้องดีแล้ว ซึ่งก็ยังไม่ตรงกับทัศนะวิญญาณตามวิถีพุทธสักเท่าไรนัก ซึ่งจะได้กล่าวความเชื่อส่วนนี้ไว้ในส่วนที่ ๒ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

ความเชื่อเรื่องวิญญาณตามทัศนะของชาวบ้านหรือของผู้คนในสังคมไทย ที่มีความเชื่อดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น จึงมีลักษณะความเชื่อที่ตรงกับความเชื่อตามหลักคำสอนทางศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ หรือคล้าย ๆ กันกับของศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ เพราะว่าศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ มีทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องวิญญาณ โดยสรุปรวม ๆ ว่า วิญญาณคือปรมาตมัน คือหมายถึงสิ่งที่ยิ่งใหญ่ อันเป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลโลก ได้แก่ “พรหม” ปรมาตมันกับพรหมจึงเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่งมีลักษณะ

๑. เป็นสิ่งมีเองเป็นเอง ไม่มีเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุด

๒. เป็นนามธรรม (ไม่มีรูปร่าง) สิ่งสถิตอยู่ในสรรพสิ่ง ไม่สามารถมองเห็นด้วยตา

๓. เป็นที่รวมของวิญญาณ (อาตมัน) ทั้งปวง

๔. สรรพสิ่งในสากลจักรวาลล้วนเป็นส่วนย่อยที่ออกมาจากพรหม

๕. เป็นอันติมลัจจะ (ความจริงขั้นสูงสุด)

๖. เป็นผู้ประทานความรู้ (ญาณ) ความคิด และความบันเทิง

๗. เป็นสิ่งนิรันดร์ คือคงสภาพเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง

โดยสรุปก็คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง เป็นนามธรรม สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งทั้งหลาย และเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา เป็นศูนย์รวมแห่งวิญญาณทั้งปวง สรรพสิ่งล้วนแยกออกมาจากพรหม เป็นตัวความจริง (ลัจธรรม) สิ่งเดียว เป็นผู้ประทานญาณ ความคิด และความสันติ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสภาพเดิมตลอดกาล

วิญญาณทั้งหมดเป็นส่วนที่แยกออกมาจากปรมาตมัน วิญญาณย่อยเหล่านี้เมื่อแยกออกมาแล้วก็เข้าสู่ในชีวิตรูปแบบต่าง ๆ เช่น เทวดา มนุษย์ สัตว์ และพืช มีสภาพดีบ้าง เลวบ้าง ตามแต่พรหมจะลิขิต ซึ่งเป็นเชื่อวิญญาณที่ไม่ดับสูญ ตามหลักความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูนั้น สรุปได้ตามชื่อเรียกดังนี้

๑. ปรมาตมัน หรือ อาตมัน หรือ พรหมัน หรือ ปुरुชะ เป็นปฐมวิญญาณ เป็นเหตุแห่งการเกิดของสรรพสิ่ง เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่อันเป็นที่รวมของสรรพสิ่งในสากลจักรวาล ที่เรียกกันว่า พรหม

๒. อาตมัน หรือ ชีวาตมัน เป็นวิญญาณของคน สัตว์ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่มาจากปฐมวิญญาณคือ ปรมาตมัน

๓. ลังสารวัฏ เมื่อสิ่งมีชีวิตเหล่านั้นตาย วิญญาณก็จะออกจากร่างไปเข้าร่างใหม่ เป็นเช่นนี้หลายครั้งหลายชาติ วิญญาณจะไม่ดับสูญ

๔. โมกชะ ถ้าวิญญาณหยุดการเวียนว่ายตายเกิดก็หมายความว่า วิญญาณนั้นไปรวมกับ

ปรมาตม้นกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่มีการเกิดอีกหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

โมกษะนี้ ยังถือว่าเป็นหลักความดีสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอีกด้วย ที่มีความเชื่อไม่เสื่อมคลาย โดยมีหลักการอยู่ว่า “ผู้ใดรู้แจ้งในอาตม้นคือวิญญาณ ของตัวเองว่าเป็นอาตม้นของพรหม ผู้นั้นย่อมข้ามพ้นจากสังสารวัฏ และไม่ปฏิสนธิอีก” ถือว่าเป็นความดีขั้นสูงสุด (The highest good)

ในคัมภีร์อูปนิษัต ได้กล่าวถึงสิ่งสัมบูรณ์ว่าเป็นอาตม้นและพรหมัน โดยกล่าวว่าอาตม้นและพรหมัน เป็นสิ่งเดียวกันเพียงแต่การมองจากแง่อัตวิสัยหรือในฐานะผู้รู้เรียกว่าอาตม้นแต่หากจะมองในแง่วัตถุวิสัย หรือในฐานะเป็นสิ่งที่ถูกรู้ เรียกว่า พรหมัน ส่วนปรมาตม้น คือตัวตนสากล (วิญญาณสากล) เป็นวิญญาณที่บริสุทธิ์ ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยสิ่งใดส่วนชีวิตม้นเป็นตัวตนย่อยถูกจำกัดด้วยร่างกาย ชีวิตม้นเกิดจากส่วนผสมของดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นส่วนหนึ่งแห่งอาตม้นสากล เมื่อร่างกายแตกดับ สิ่งที่เหลืออยู่คืออาตม้นสากลหรือปรมาตม้น ซึ่งไม่มีวันจะสูญสิ้น

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณของวิถีไทยนี้ก็แปลกเช่นเดียวกัน คือคล้าย ๆ เป็นความเชื่อที่เชื่อว่า มีวิญญาณที่มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ แต่มีวิญญาณสามารถล่องหนได้ มีสิ่งสถิตได้ทั่วไป กระทั่งแม้แต่จะทำอาการแสดงอาเพศแก่ผู้ใดผู้หนึ่งก็ได้ที่ไม่เชื่อไม่ศรัทธา แล้วไปหลบลูก ทำให้เกิดความโกรธขึ้น หรือบางทีเราก็เรียกวิญญาณว่า ผี บ้าง ภูต บ้าง ก็แล้วแต่จะเรียกกันไปตามภาษาของชาวบ้าน แต่อย่างไรก็ตามยังเป็นความเชื่อที่ยังอยู่คู่กับวิถีไทยจนถึงปัจจุบันนี้

วิญญาณศรัทธาในวิถีพุทธ

วิญญาณศรัทธาตามวิถีพุทธนั้น หมายความว่าอย่างไร มีที่ชนะเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไรบ้าง ซึ่งต้องบอกว่าวิญญาณศรัทธาตามวิถีพุทธ หรือความเชื่อเรื่อง

วิญญาณตามแนวพระพุทธศาสนานั้น มีความหมายและทัศนะที่หลากหลายทีเดียว ซึ่งเมื่อพิจารณาตามความหมายทั่วไปแล้ว วิญญาณ ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นก็คือ “การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งหลาย” นี้เรียกว่า “วิญญาณ” ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่ให้ความหมายไว้ว่า “วิญญาณ คือสิ่งที่เชื่อกันว่ามีอยู่ในกายเมื่อมีชีวิต เมื่อตายจะออกจากกายล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ หรือความรู้ เช่น จักขุวิญญาณ คือ ความรับรู้ทางตา โสตวิญญาณ คือ ความรับรู้ทางหู เป็นขันธ์ ๑ ในขันธ์ ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยปริยายหมายถึงจิตใจ เช่น มีวิญญาณนักสู้ มีวิญญาณศิลปิน”

ตามพจนานุกรมไทยเป็นไทย อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับวิญญาณว่า “(มค. วิญญาณ สก. วิชฺญาณ) น. ความรู้แจ้ง, ความรู้สึกตัว, ความรู้สึกทั่วไป, ความคิด, ใจ ความเชื่อว่าวิญญาณย่อมอยู่ภายในร่างของมนุษย์และสัตว์ เมื่อมนุษย์และสัตว์ตาย วิญญาณ จะออกจากร่างแล้วไปหาร่างอยู่ใหม่”

ในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ ๑๒ พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกก็ได้กล่าวถึงวิญญาณไว้ว่า “วิญญาณคือสิ่งที่อาศัยปัจจัยประชุมกันเกิดขึ้น โดยความเกิดแห่งวิญญาณ เว้นจากปัจจัยมิได้มี”

จากเนื้อหาที่กล่าวในพระไตรปิฎกนี้ก็หมายความว่า วิญญาณตามวิถีพุทธนั้น ก็คือสิ่งต่าง ๆ อาศัยกับปัจจัยต่าง ๆ กระทบกันเข้า แล้วจึงจะเกิดวิญญาณขึ้น ซึ่งพระพุทธองค์ได้กล่าวเรื่องวิญญาณนี้แก่สาตถิกขรูปหนึ่งที่ไม่เข้าใจเรื่องวิญญาณไว้ใหม่หาตถมหาสังขยสูตร ในขณะที่พระองค์ประทับอยู่ที่เชตวันมหาวิหารของท่านอนาถปิณฑกเศเรชฐีเขตพระนครสาวัตถี โดยได้กล่าวสอนว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาณอาศัยปัจจัยใด ๆ เกิดขึ้นก็ถึงความนับด้วยปัจจัยนั้น ๆ

วิญญาณอาศัยจักขุและรูปทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า จักขุวิญญาณ

วิญญาณอาศัยโสตและเสียงทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า โสตวิญญาณ

วิญญาณอาศัยฆานะและกลิ่นทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ฆานวิญญาณ

วิญญาณอาศัยชีวหาและรสทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ชิวหาวิญญาณ

วิญญาณอาศัยกายและโผฏฐัพพะทั้งหลาย เกิดขึ้นก็ถึงความนับว่า กายวิญญาณ

วิญญาณอาศัยมณะและธรรมารมณทั้งหลาย เกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า มโนวิญญาณ

เปรียบเหมือนไฟอาศัยเชื้อใด ๆ ติดขึ้น ก็ถึงความนับด้วยเชื้อนั้น ๆ ไฟอาศัยไม้ติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไม้ ไฟอาศัยป่าติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไฟป่า ไฟอาศัยหญ้าติดขึ้นก็ถึงความนับว่า ไฟหญ้า ไฟอาศัยโคลมัยติดขึ้น ก็ถึงความนับว่าไฟโคลมัย ไฟอาศัยเกลบติดขึ้นก็ถึงความนับว่า ไฟเกลบ ไฟอาศัยหยากเยื่อติดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ไฟหยากเยื่อ ฉนั้นใด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉนั้นนั่นเหมือนกันแล วิญญาณอาศัยปัจจัยใด ๆ เกิดขึ้น ก็ถึงความนับด้วยปัจจัยนั้น ๆ

วิญญาณอาศัยจักขุและรูปทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า จักขุวิญญาณ

วิญญาณอาศัยโสตและเสียงทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า โสตวิญญาณ

วิญญาณอาศัยฆานะและกลิ่นทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ฆานวิญญาณ

วิญญาณอาศัยชีวหาและรสทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า ชิวหาวิญญาณ

วิญญาณอาศัยกายและโผฏฐัพพะทั้งหลาย เกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า กายวิญญาณ

วิญญาณอาศัยมณะและธรรมารมณทั้งหลาย เกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่า มโนวิญญาณ

และยังมีกล่าวในบาลีสันสกฤตไว้อีกว่า คำว่า วิญญาณ ใช้หมายถึงพิชาน Consciousness คือความรู้แจ้งอารมณ์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกตามประเภทของวิญญาณออกเป็น ๖ ประเภท อันได้แก่

๑. จักขุวิญญาณ ความรู้ารมณ์ทางตา คือรู้รูปด้วยตา หรือการเห็น
  ๒. โสตวิญญาณ ความรู้ารมณ์ทางหู คือรู้เสียงด้วยหู หรือการได้ยิน
  ๓. ฆานวิญญาณ ความรู้ารมณ์ทางจมูก คือรู้กลิ่นด้วยจมูก หรือการได้กลิ่น
  ๔. ชิวหาวิญญาณ ความรู้ารมณ์ทางลิ้น คือรู้รสด้วยลิ้น หรือการรู้รส
  ๕. กายวิญญาณ ความรู้ารมณ์ทางกาย คือรู้โผฏฐัพพะด้วยกาย หรือการรู้สึกกายสัมผัส
  ๖. มโนวิญญาณ ความรู้ารมณ์ทางใจ คือรู้ธรรมารมณด้วยใจ หรือการนึกคิด
- นอกจากนี้ คัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆสะ และคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะของพระอนุรุทธาจารย์ กล่าวไว้ว่า วิญญาณมีหน้าที่ ๑๔ อย่าง คือ
๑. ปฏิสนธิ สืบต่อภพใหม่
  ๒. ภาวังคะ เป็นองค์ประกอบของภพ
  ๓. อาวัชชนะ คำนึงถึงอารมณ์ใหม่
  ๔. ทัสสนะ เห็นรูป ชื่อเรียกทัสสนะนี้ ก็ตรงกับจักขุวิญญาณ
  ๕. สวณะ ได้ยินเสียง ชื่อเรียกสวณะนี้ ก็ตรงกับโสตวิญญาณ
  ๖. ฆายณะ ได้กลิ่น ชื่อเรียกฆายณะนี้ ก็ตรงกับฆานวิญญาณ
  ๗. สายณะ รู้รส ชื่อเรียกสายณะนี้ ก็ตรงกับชิวหาวิญญาณ
  ๘. ผุสณะ ถูกต้องโผฏฐัพพะ ชื่อเรียกนี้ก็ตรงกับกายวิญญาณ

- ๙. ลัมปภูจินนะ รับอารมณฺ์
- ๑๐. สันตีระณะ พิจารณาอารมณฺ์
- ๑๑. โวภูลฺฐัพพะนะ ตตฺถินอารมณฺ์
- ๑๒. ชวณะ เสพอารมณฺ์
- ๑๓. ตทาลัมพะณะ รับอารมณฺ์ต่อจากชวณะ

ก่อนจะกลับสู่ภวังค์

๑๔. จุตติ เคลื่อนจากภพปัจจุบันเพื่อจะไปสู่ภพหน้า

และท่านผู้รู้หรือนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ให้ความหมายของคำว่า “วิญญาณ” ไว้ดังนี้

พันเอกปิ่น มุกขนันต์ ได้กล่าวเกี่ยวกับวิญญาณไว้ในคำบรรยายพุทธศาสตร์ในการทดลอง ๒๕ พุทธศตวรรษว่า “คำว่าวิญญาณนี้ เกิดมีที่ใช้สองแห่งคือ วิญญาณธาตุ กับ วิญญาณขันธ

แต่ในสำนวนพูดและสำนวนเขียนแบบพรรณนาคำพูด คำว่า ธาตุ กับคำว่า ขันธ ถูกตัดทิ้ง พูดกันแต่ว่า “วิญญาณ” เฉย ๆ เวลาพูดถึงคนตาย ก็พูดว่า วิญญาณดับ ครั้นเวลาพูดถึงตอนเกิดก็พูดว่า วิญญาณมาเกิด เมื่อมันเกิดมีสองญาณสามญาณ มันก็เลยพันกันยุ่งปัญหาเลยเกิดขึ้นว่า เมื่อวิญญาณของคนก่อนดับแล้ว คนเกิดใหม่ไปได้วิญญาณที่ไหนมา เพราะเมื่อคนตาย วิญญาณดับแล้ว บางคนหาทางออกไม่เจอ ก็เลยสร้างทางออกขึ้นเอง คือคิดเองว่าในต้นไม้ใบหญ้า ไนเมล็ดกรวดเมล็ดทราย มีวิญญาณทั้งนี้ แต่เป็นวิญญาณเกิดใหม่ แล้วนานเข้าวิญญาณพวกนี้แหละเจริญวัยขึ้นมาก

กลายเป็นวิญญาณของคน ตามความเห็นที่ว่าเป็นอันว่า เสียหายที่ยังไม่พบในคำสอนทางพุทธศาสนารับรองมตินั้น ที่ท่านสอนกันมามีอยู่สองคำตามที่ยกมาแล้ว คือ วิญญาณธาตุกับวิญญาณขันธเท่านั้น

วิญญาณธาตุ หมายถึงธาตุรู้ ที่ธาตุรู้ ๆ นั้นก็ธรรมชาติ ที่เรียกว่าจิตนั่นเอง เป็นสิ่งเดียวกัน แต่เนื่องจากธรรมชาติที่ว่ามีคุณสมบัติอยู่อีกอย่างหนึ่งคือรู้อะไร ๆ ได้ ท่านจึงสมมติเรียกธรรมชาติที่ว่าเป็นว่า วิญญาณ แปลว่าผู้รู้แจ้งชัด

ส่วนคำว่าวิญญาณขันธได้แก่อาการที่จิตรู้อยู่ เมื่อได้เห็น จิตรู้เสียง เมื่อได้ยิน จิตรู้กลิ่น เมื่อได้สูด จิตรู้รส เมื่อได้ลิ้ม จิตรู้ผัสสะ เมื่อกระทบ และ จิตรู้ อารมณฺ์ เมื่อเกิดขึ้น

ดังนั้น จิต คือวิญญาณธาตุ ตัวรู้ คือวิญญาณขันธ นี้เขียนให้เห็นต่างกัน ถ้าไม่มีตัวรู้อยู่เดิม อาการรู้ที่เป็นวิญญาณขันธก็ไม่มี แต่วิญญาณขันธอาจดับได้ทั้ง ๆ ที่ธาตุรู้ก็ยังมี อย่างเช่นความรู้ทางตา ถ้าเราหลับตาเสีย การรู้อันนี้ก็ไม่ได้ ยิ่งถ้าเรานอนหลับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ระวังหมดแล้ว วิญญาณขันธก็จะดับลงด้วย จนกว่าจะตื่น แต่ทั้งนี้ไม่หมายความว่าวิญญาณธาตุได้ดับไปด้วย หากได้ วิญญาณธาตุยังอยู่

รวมความว่า คำว่า จิต มโน วิญญาณ หมายถึง สิ่งสิ่งเดียวกัน แต่เรียกชื่อไปสามอย่าง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านก็กล่าวได้ว่า

“วิญญาณํ จิตตํ มโนติ อตฺถโต เอกํ”

แปลว่า วิญญาณ จิต มโน โดยความหมาย เป็นสิ่งเดียวกัน

และในอภิธานปิปปิกาและสุจิจานกัให้อรรถาธิบายว่า

“ยํ ทิ ฐมฺฆาตํ จิตฺตณฺฺติ วุจฺจติ ตทฺเวท วิญฺญาณํ”

ธรรมชาติใดที่ท่านเรียกว่า จิต ธรรมชาตินั้นเอง ชื่อว่า วิญญาณ

บทสรุป

เรื่องวิญญานครัทตามวิถีไทยในวิถีพุทธนั้น ถ้าแยกพิจารณาตามค่านิยมและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น จะพบว่ามัลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับวิญญานอยู่ ๒ ลักษณะที่สำคัญ ๆ คือ

๑. ความเชื่อเรื่องวิญญานตามวิถีแห่งสังคมไทย ซึ่งมีความเชื่อว่า วิญญาน เป็นสิ่งที่มีชีวิต และล่องเหินเดินอากาศไปไหนมาไหนได้สะดวก และพิเศษกว่ามนุษย์ธรรมดา คือสามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งที่เป็นมงคลหรืออัปมงคลแก่ผู้ที่เชื่อก็ได้ ซึ่งภาษาชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า ผี หรือภูต เทวดา ผีสิง นางไม้ แล้วแต่จะเรียกกันไป โดยรวม ๆ ก็คือเป็นเสมือนวิญญานนั่นเอง

๒. ความเชื่อเรื่องวิญญานตามแนววิถีพุทธที่เป็นเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจริง ๆ ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่บอกเรื่องราวการเกิดและการดับของวิญญาน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๆ ดังนี้

๒.๑. สิ่งที่เกี่ยวข้องความคิดของวิญญานและจิตวิญญานในแปดวัตถุเป็นเรื่องราวของวิญญานหลังความตาย แม้ว่าบางคนบางกลุ่มคิดว่าเป็นเรื่องที่น่าอายและไร้สาระ แต่หลักความเชื่อเรื่องวิญญานก็ได้ทำหน้าที่ยับยั้งผู้ศรัทธาให้อยู่ในเส้นทางของความถูกต้องทั้งในความคิด (ใจ) หรือคำพูด (วาจา) หรือการกระทำ (กาย) ของผู้คนในสังคม และทำให้เขาปฏิบัติกุศลและไม่เบียดเบียนต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิด

๒.๒ วิญญานตามแนวของพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การรับรู้ที่ทำให้เกิดความรู้กับสิ่งที่สัมผัสและสิ่งที่มีมากระทบกับอายตนะภายในและภายนอกด้วยการรับรู้ทางทวารต่าง ๆ เรียกว่า วิญญาน เช่น เมื่อรูปกระทบกับตาก็เกิดความรู้ขึ้น เรียกว่าจักขุวิญญาน นั่นคือวิญญานทางตา เสียงกระทบกับหูก็เกิดความรู้ขึ้น เรียกว่าโสตวิญญาน นั่นคือวิญญานทางเสียง เมื่อกลิ่นกระทบกับจมูกก็เกิดความรู้ขึ้น เรียกว่าฆานวิญญาน นั่นคือ

วิญญานทางจมูก เมื่อรสต่าง ๆ กระทบกับลิ้นก็จะเกิดความรู้ขึ้น เรียกว่าชีวหาวิญญาน นั่นคือวิญญานทางลิ้น เมื่อสิ่งต่างกระทบกับกาย ก็เกิดความรู้ขึ้น เรียกว่า กายวิญญาน นั่นคือวิญญานทางกาย เมื่อสิ่งต่าง ๆ กระทบกับใจ ก็เกิดความรู้ขึ้น เรียกว่ามโนวิญญาน นั่นคือวิญญานทางใจ

๒.๓ วิญญานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ลักษณะที่จะเกิดได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสร้างกระบวนการให้เกิดวิญญานหรือเกิดความรู้ขึ้น และเป็นนามธรรมที่ไม่สูญสลายไปเหมือนวัตถุที่เป็นรูปธรรม

๒.๔ ความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับวิญญานคือตัวความรู้ที่เกิดขึ้นจากสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยมากระทบหรือสัมผัส ไม่ใช่ภูต ผี ปีศาจหรืออวตาร ที่สามารถล่องเหินเดินอากาศ ไปไหนได้สะดวกตามความเข้าใจของผู้คนบางกลุ่มบางพวก แต่เป็นสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายที่มีวิญญาน มีความรู้สึก แม้ว่าร่างกายจะแตกสลายไป วิญญานก็จะไปเกิดใหม่เวียนว่ายในสังสารวัฏ เพราะเหตุว่ากรรมเป็นตัวกำหนด ซึ่งแตกต่างกับสิ่งที่ไม่มีความรู้ เช่น ต้นไม้ ใบหญ้า หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เมื่อตายไปแล้ว ก็จะสลายไปตามสภาพของมันเอง

ดังนั้น ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญานตามวิถีพุทธนั้น เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ และต้องศึกษาในเชิงลึกและชัดเจนเพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดในหมู่ประชาชน แนวความคิดเชิงพรรณนาในพระพุทธศาสนาควรแยกออกจากความเชื่อในพลังอำนาจจิตวิญญานและความเชื่อโชคลาง โดยเฉพาะในโลกแห่งการวิวัฒนาการเทคโนโลยีให้มีความแปลกใหม่ ก้าวหน้า และทันสมัยอยู่เสมอ ผู้คนในสังคมไทย ควรศึกษาและเรียนรู้แห่งวิญญานครัทธาของตน ๆ ให้ถูกต้องเสียใหม่ จะกลายเป็นคนที่พัฒนาและทันสมัยทันสมัย สัมกับการพัฒนาประเทศไทยไปสู่ยุคดิจิทัลและสังคมไทยยุค ๔.๐ หรือ ๔.๕ ในอนาคตต่อไป

หนังสืออ้างอิง

พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ ๑๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสกั
โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๔๓๑}

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)
พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๖

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, วัดราช
โอรสาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.๒๕๔๘

พันเอกปิ่น มุกขนันต์ คำบรรยายพุทธศาสตร์ในการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ภาค ๓ พ.ศ. ๒๕๕๔

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕

พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

มนต์ ทองรัช, ๔ ศาสนาของโลกปัจจุบัน, สำนักพิมพ์ไอ.เอส.พี.ริ้นติ้ง เฮ้าส์ กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. ๒๕๓๐. <https://news.mthai.com/webmaster-talk/๑๖๗๑๔๙.html><https://www.thairath.co.th/content/๘๑๓๘๗๖>

